

Bijlage bij Beleidsvisie ContourdeTwern 2017-2020

Schets van de maatschappelijke context voor het sociaal werk in de komende jaren

Om tot een goede positionering te komen van het sociaal werk anno 2017 is het nuttig eerst breder te kijken naar de belangrijkste tendensen van deze tijd. Bron hiervoor is een analyse van Tilburg University, die in de voorbereiding op het strategisch plan 2017 – 2020 uitgebreid onderzoek heeft gedaan naar die context¹.

Op het niveau van de society worden vier tendensen benoemd:

1. De samenleving wordt gekenmerkt door individualisering. Er is een toename van het aantal eenpersoonshuishoudens en ouderen, die bovendien langer thuis wonen. Gevolg is dat het risico op verarming en vereenzaming toeneemt, dat de druk op (sociale) huisvesting groot is en dat er in de toekomst minder maatschappelijk kapitaal aanwezig is voor informele (familie-)zorg.

2. Er ontstaat een netwerksamenleving. Veel vraagstukken zijn met elkaar verweven en hebben meerdere dimensies. Ze zijn niet langer vanuit één maatschappelijk domein op te lossen. Er ontstaat een

grote vraag naar coördinatie, het aanbrengen van samenhang en verbinding tussen sectoren. Tevens vervagen grenzen tussen markt, maatschappelijk domein en overheid. De digitalisering jaagt dit proces verder aan. Deze heeft invloed op het gedrag van mensen en op de fundamenten van zowat alle organisaties omdat relaties en productievormen bijna plaats- en tijdonafhankelijk worden.

3. De gezondheid en de welvaart nemen toe. Mensen worden gemiddeld ouder en leven gemiddeld langer in goede gezondheid. De eisen aan gezondheid en gezondheidszorg worden ook steeds hoger. Mensen gaan zelf op zoek naar behandelmogelijkheden of gaan deze zelf organiseren. Maar dit is niet voor iedereen betaalbaar of haalbaar waardoor er een gezondheidskloof ontstaat. Er ontstaat een verschil in welvaart, gezondheid en geluksbeleving maar ook in toegang tot kennis. Mensen die het financieel goed gaat, zijn eerder geneigd tot filantropie, het schenken aan goede doelen.

4. De arbeidsmarkt transformeert radicaal. Tot 50% van de werknemers heeft geen vaste baan (meer). Naast de vrijheid die dit oplevert voor zzp-ers, vergroot het ook onzekerheid en kwetsbaarheid.

¹ Tilburg University heeft daartoe een grondige SEPTED opgesteld, met aanvullingen op Wetenschap en Educatie. SEPTED staat voor society, economy, politics, technology, ecology, democracy. Op elk van deze thema's is met wetenschappelijke studies een analyse gemaakt. Daaruit zijn voor onze sector, het sociale domein, de belangrijkste tendensen geselecteerd. Voor voetnoten en onderbouwing zijn verwezen naar de voorstudie van Tilburg University. Ook is gebruik gemaakt van de recente publicatie van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid 'Wat is er mis met scheidslijnen?', Den Haag 2017.

Temeer daar de opleidingseisen toenemen en steeds meer mensen daar niet aan kunnen voldoen. Het verschil in positie tussen mannen en vrouwen blijft groot. De digitale revolutie verstoort de arbeidsmarkt danig omdat allerlei beroepen 'uitsterven'. Een groeiende groep mensen zit langdurig aan de onzekere kant van die markt.

Dit haakt aan bij een belangrijke economische tendens. Veel traditionele banen worden bedreigd. Door een mondiale concurrentieslag zijn overheden gedwongen aan de arbeidszekerheid te tornen en winstbelastingen te verlagen. Daardoor staan overheidsinkomsten en dus ook overheidsuitgaven onder druk. Er is minder te besteden aan bijvoorbeeld zorg en onderwijs. Als reactie, ontstaat een lokale, circulaire economie. Consumenten gaan zélf produceren, lokaal voedsel verbouwen en ruilen. Een deel van de mensen zoekt een oplossing door uit de ratrace van de mondiale economie te stappen.

Op politiek vlak neemt de macht van nationale overheden af. Grote multinationale ondernemingen zijn soms machtiger dan overheden maar ook non-gouvernementele organisaties zijn een factor van betekenis. Ook neemt de macht van westerse overheden af ten gunste van opkomende landen in met name Azië. Binnenlands verschuift de macht van nationale overheid

naar lokale overheid. De macht van de lokale overheden is anders, minder dominant. Ten gevolge van de kansen en kennis die social media bieden, gaan (groepen) burgers zelf het initiatief pakken: politiek bedrijven met andere middelen buiten de gevestigde politieke partijen om. Wat de vraag oproept waar de politieke legitimiteit ligt. Wie representeert de meest kwetsbare, minder goed georganiseerde mensen?

Uit eigen bevinding kunnen we daaraan toevoegen dat de lokale overheid wel een belangrijke maar niet slechts de enige speler in het lokale domein is. Veel kennis is in handen van het (lokale) bedrijfsleven, het maatschappelijk middenveld en de actieve burger. Die partijen wil de overheid het liefst actief positioneren, invloed geven. Dat is lastig in praktijk te brengen. Waar begint en eindigt overheidsparticipatie? Hebben burgers en lokale overheid daar dezelfde gedachten over? Hoe zit dat met de representatiefunctie van de overheid en de afweging van belangen? Ook de lokale overheid loopt tegen de grenzen van de eigen mogelijkheden aan. Georganiseerde misdaad, die het lokale niveau overstijgt, staat relatief sterk. Hetzelfde geldt voor cybercrime. Er zijn veel privacy-gevoelige data in omloop waardoor het risico toeneemt. De lokale overheid krijgt steeds meer verantwoordelijkheden zoals op zorg, arbeidsmarkt en veiligheidsvlak. Raakt ze niet overbelast?

Een tegenreactie op die diffuse machtspositie van de overheid, die deels onafwendbaar is en deels door lokale bestuurders graag wordt gekozen, is de roep om de sterke man/vrouw en het populisme. Dat zou een einde kunnen maken aan het talmen en aan langdurige procedures. Dat kan inspelen op gevoelens van onvrede en wantrouwen tegen gevestigde organisaties en partijen. Dat stelt 'het volk' voorop, hoe moeilijk dat ook te definiëren is. De vraag is of de kwetsbaren hiermee werkelijk een stem krijgen en of beleidsmaatregelen hiermee steun krijgen.

Want veel van datgene waar burgers last van hebben, is op het niveau van de politiek niet te veranderen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de gevolgen van de digitale revolutie. Die worden langzamerhand zichtbaar al zijn ze nog lang niet op hun hoogtepunt. De wijze van produceren, van distribueren, van informeren, van zorgen, van vriendschappen ontwikkelen, van identificeren (met anderen), van verdelen (van goederen, welvaart, zelfs van aandacht) gaan geheel over de kop. Gezondheidszorg (–technologie) kan straks bij iedereen op maat aan huis geleverd worden. Tegelijk is er een serieus risico op het ontstaan van een diepe digitale kloof, waardoor bepaalde groepen mensen nog een dimensie kunnen toevoegen aan de lijst van levensdomeinen waarop ze achterblijven.

Technologie biedt mooie kansen voor de ecologie, de zorg voor het lokale milieu en het mondiale klimaat. Voor lokale energieopwekking bijvoorbeeld, wat weer de vorming van lokale energiecoöperaties uitlokt en tot vitale burgercoalities kan leiden. Voor mensen met minder organiserend vermogen en minder middelen kan dit een brug te ver zijn. Daar springen organisaties als woningbouwcorporaties vaak op in. De conclusie is dat alle maatschappelijke organisaties fundamenteel na moeten denken over hun ecologische voetafdruk en hoe deze te verkleinen.

Ook de demografische ontwikkelingen hebben impact op het lokale welzijn. De Nederlandse bevolkingsomvang groeit naar 18 miljoen in 2035 (nu ruim 17), het aantal 65-plussers naar 4,8 miljoen in 2040 (nu 3 miljoen). De last die de generatie 18- tot 67-jarigen moet dragen, zal flink toenemen. De bevolking groeit het hardst in de steden, mondiaal maar ook in Nederland. In de dorpen in Midden-Brabant zal de situatie tamelijk stabiel blijven, al neemt dat niet alle zorgen weg over het verdwijnen van voorzieningen. Steden gaan de uitdaging aan om samen met stakeholders tot 'smart cities' te komen, gericht op het verhogen van de kwaliteit van leven en ontwikkeling van (moderne vormen van) werkgelegenheid. Ook in dorpsgemeenschappen anticipeert men en ontstaan initiatieven om vitaliteit en veerkracht te bevorderen.

Migratie blijft zorgen voor groei en biedt kansen om de vergrijzing deels te compenseren. Het is dan wel van belang dat de nieuwkomers het goed gaan doen en snel integreren.

Vraagstukken in het sociale domein, waar de wetenschap op in moet spelen, liggen op terreinen als:

- gezondheidszorg en –preventie;
- jeugd in ontwikkeling, opgroeien en educatie;
- sport en bewegen;
- bouwen van een inclusieve samenleving die streeft naar waarde-creatie (valorisatie) en naar samenwerking met (maatschappelijke) organisaties.

Ook het onderwijs doet verwoede pogingen op deze maatschappelijke ontwikkelingen in te spelen². Wij zien dat het primair onderwijs meer integrale concepten ontwikkelt en verantwoordelijkheid wil nemen voor kinderen van 0 tot 23 jaar en tussen zeven uur 's ochtends en zeven uur 's avonds. Het oogmerk is gelijke kansen te creëren, risico's te verkleinen en vroegtijdig signalen op te vangen als het niet goed gaat. De aandacht voor talentontwikkeling kan echter tevens tot gevolg hebben dat er minder geld gaat naar achterstandbestrijding. Ook kan de focus van het onderwijs nog wel eens op het individuele kind liggen terwijl juist sociaal-culturele factoren, zoals hierboven benoemd, risico's vergroten

die deels buiten de directe invloedssfeer van kind en gezin liggen.

Het voortgezet onderwijs wordt geconfronteerd met de spectaculaire verandingsnelheid van dit moment. Veel jongeren weten er hun weg wel in te vinden maar de groep die niet (meteen) aanhaakt, is substantieel. Dat geldt natuurlijk voor veel jongeren in het speciaal en praktijkonderwijs maar ook voor anderen, vroegtijdig schoolverlaters bijvoorbeeld. Ze hebben moeite goede ankerpunten te vinden. Al helemaal als de gezinssituatie niet stabiel is. Migrantenjongeren voelen een extra druk. Een deel reageert daarop door zich te identificeren met subgroepen die zich afzetten tegen de heersende moraal.

² Deze uitwerking komt niet uit het TU rapport maar uit eigen waarnemingen van diverse medewerkers van ContourdeTwern.